

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу діючих нормативно-правових актів, що визначають порядок правового регулювання охорони лісів в Україні. Автор досліджує діюче законодавство України щодо охорони лісів, а також аналізує його ефективність. Надано підходи до вирішення проблем охорони лісів.

Ключові слова: охорона лісів, органи державної влади, екологічне законодавство, збереження лісів.

Постановка проблеми та її актуальність. Ліси є національним багатством країни і за своїм призначенням та місцем розташування виконують екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні), естетичні, виховні та інші функції та підлягають державній охороні [1, с. 453].

Аналіз досліджень і публікацій. Даною тематикою займалися такі вчені, як В. І. Бабенко, О. В. Головкін, Б. В. Кіндюк, Н. Р. Кобецька, О. В. Кобець, А. А. Матвієць, О. М. Шумило та інші вчені.

Мета статті дослідити діюче законодавство України щодо охорони лісів, а також проаналізувати його ефективність.

Виклад основного матеріалу. Головну роль у системі екологічного законодавства, в тому числі і про охорону лісів, відіграє *Конституція України*. Питання охорони довкілля посідають вагомe місце у тексті Основного Закону України. Відповідно до ст. 13 Конституції України земля та інші природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [2].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [3]. Він є базовим, системоутворюючим законом у сфері екологічного законодавства України. Відповідно до нього розроблено законодавчі акти земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та інші спеціальні законодавчі акти (ст. 2 Закону) [17].

Згідно із Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» за площею лісів

та запасами деревини Україна є державою з дефіцитом лісових ресурсів.

Ліси займають більш як 15,7 відсотка території України (9,58 мільйона гектарів) і розташовані в основному на півночі (Полісся) та заході (Карпати). Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків [4].

Досліджуючи нормативну базу правового регулювання охорони лісів необхідно окремо зупинитися на положеннях Лісового кодексу України.

Лісовим кодексом України визначається, зокрема, поняття лісу, як екосистеми, біогеоценозу, землі лісогосподарського призначення, лісові ресурси, врегульовуються питання права власності на ліси, права користування лісами, державного регулювання та управління у сфері лісових відносин, організації лісового господарства, нормативно-правових актів з ведення лісового господарства, функціонального поділу лісів, встановлення віку стиглості деревостанів, норм використання лісових ресурсів, лісовпорядкування, державного лісового кадастру та обліку лісів, моніторингу лісів і лісової сертифікації, зміна цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів, відтворення лісів, підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісів та збереження біорізноманіття в лісах, охорони і захисту лісів та інші питання [17]. Окремо главою Кодексу визначено відповідальність за порушення лісового законодавства. Так, згідно із ст. 105 ЛК України порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність.

Відповідальність за порушення лісового законодавства несуть особи, винні зокрема у:

1) незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників;

2) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;

3) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами;

4) засміченні лісів побутовими і промисловими відходами;

5) порушенні строків лісовідновлення;

6) знищенні або пошкодженні лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях;

7) порушенні правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу;

8) розкорчовуванні лісових ділянок і використанні їх не за призначенням;

9) самовільній заготівлі сіна та випасанні худоби на лісових ділянках;

10) порушенні правил заготівлі лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо;

11) заготівлі лісових ресурсів способами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;

12) порушенні порядку заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці і використання інших лісових ресурсів та інших правопорушеннях.

Законом може бути встановлено відповідальність і за інші порушення лісового законодавства [5].

Згідно із ст. 246 *Кримінального кодексу України* незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого [6].

Злочинні діяння, пов'язані з незаконною порубкою лісу за формою вини є умисними, а також одними з найбільш поширених серед злочинів проти довкілля.

Слід зауважити, що усього з 2009 по 2013 рік за незаконну порубку лісу в Україні засуджено 1612 осіб [7].

Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність за порушення лісового законодавства. Така відповідальність передбачена, зокрема за незаконне використання земель державного лі-

сового фонду (ст. 63 КУпАП), порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці (ст. 64 Кодексу), незаконну порубку, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка (ст. 65 Кодексу) та інші правопорушення, передбачені ст.ст. 65-1, 66-77 КУпАП [8].

Наступними правовими актами в ієрархічній системі лісового законодавства є *нормативно-правові акти Президента України та Кабінету Міністрів України* з питань охорони лісів.

Так, *Указ Президента України від 5 січня 2004 року № 1/2004 «Про заходи щодо посилення державного контролю у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів»* спрямований на підвищення ефективності державного управління та контролю у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, забезпечення створення умов для подальшого розвитку лісового господарства [9]. Природоохоронний аспект діяльності Президента України відображено і в його указах, якими затверджуються положення про міністерства й інші центральні органи виконавчої влади. Зокрема Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 458/2011 затверджено *Положення про Державне агентство лісових ресурсів України* [10].

Серед основних завдань Держлісагентства України зокрема значаться:

1) внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства та її реалізація;

2) здійснення державного управління в галузі ведення лісового і мисливського господарства, а також державного контролю за додержанням законодавства з ведення лісового господарства;

3) здійснення державного управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду в лісах підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

4) організація ведення лісовпорядкування та мисливського впорядкування, а також інші питання, визначені цим положенням.

Урядом України прийнято також ряд інших нормативно-правових актів у сфері охорони лісів. Це постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724 «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів» [11]. Вказані правила визначають основні вимоги до здійснення лісгосподарських заходів, спрямованих на підвищення стійкості та продуктивності деревостанів, збереження біорізноманіття лісів, їх оздоровлення і посилення захисних, санітарно-гігієнічних, оздоро-

вчих та інших функцій шляхом проведення рубок формування і оздоровлення лісів.

Прийнята також постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761 Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів, якою затверджено Порядок спеціального використання лісових ресурсів [12]. Порядок визначає умови і механізм спеціального використання лісових ресурсів – заготівлі деревини під час проведення рубок головного користування, другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 555 затверджені Санітарні правила в лісах України, метою яких є поліпшення охорони і захисту лісів, догляду за лісом [13].

Крім того, наказом Державного комітету лісового господарства України від 23.12.2009 № 364 затверджені «Правила рубок головного користування» [14], які відповідно до пункту 12 Порядку спеціального використання лісових ресурсів встановлюють норми і вимоги до заготівлі деревини під час спеціального використання лісових ресурсів у порядку рубок головного користування.

Важливе місце у системі органів, що виконують природоохоронні функції, відводиться органам прокуратури, які діють відповідно до законів України «Про прокуратуру» та «Про охорону навколишнього природного середовища». Органи прокуратури здійснюють свою діяльність щодо охорони навколишнього природного середовища, зокрема в галузі охорони, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів. Ефективність та всебічність нагляду досягається правильною організацією і вибором об'єктів для проведення прокурорських перевірок та застосування заходів до фактичного усунення виявлених порушень.

Діяльність органів прокуратури у сфері охорони навколишнього природного середовища, і лісів зокрема регламентована також рядом відомчих нормативних актів. Так, згідно із пунктом 3 наказу Генерального прокурора України «Про особливості організації діяльності органів прокуратури у сферах охорони навколишнього природного середовища та земельних відносин» від 4.10.2011 № 3/2Гн збереження, використання, охорона та відтворення природних ресурсів, а саме: об'єктів природно-заповідного фонду, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів, тваринного і рослинного світу та інші питання віднесені до пріоритетних напрямів нагляду за додержанням природоохоронного законодавства [15].

Слід зазначити, що важливою віхою у реформуванні інституту прокуратури в Україні, наближення її до європейських стандартів є прийняття нового Закону України «Про прокуратуру», який вступає в силу 26 квітня 2015 року [16].

Зміни до нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів прокуратури закріплюють нові пріоритети в роботі прокурора, принципи і завдання прокурорської діяльності, повноваження прокурора, у тому числі під час здійснення природоохоронної діяльності. Вони полягають в ряді новацій, зокрема відмови від прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів та здійсненні такої діяльності прокурора шляхом представництва інтересів громадян і держави в суді.

Водночас, до вступу в силу нового Закону України «Про прокуратуру» продовжує діяти стара редакція, зокрема ст. 1 Закону, відповідно до якої прокурорський нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, місцевими Радами, підприємствами, установами і організаціями, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

Висновки. В цілому, для удосконалення законодавства в сфері захисту лісів потрібні системний перегляд і зміни до лісового законодавства відповідно до вимог сьогодення (зокрема, нова редакція або зміни до Лісового кодексу України), запровадження інституційних змін (удосконалення системи управління лісовим сектором), а також підвищення статусу службовців органів лісового господарства.

Література

1. *Екологічне право України*. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.
2. *Конституція України: чинне законодавство станом на 03 березня 2014 р.*: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2014. – 88 с.
3. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ*; Офіц. текст: за станом на 19 березня 2009 р. – К.: Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
4. *Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2011 р.*

№ 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

5. Лісовий кодекс України від 8 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 17. – Ст. 100.

6. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 20 вересня 2013 р. (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2013. – 184 с.

7. Статистична звітність форми № 7 (річна) «Звіт про склад засуджених» // Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cjrt.gov.ua/sudova_statystyka/

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство із змінами та допов. на 2 вересня 2013 р.: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2013. – 224 с.

9. Про заходи щодо посилення державного контролю у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів: Указ Президента України від 5 січня 2004 р. № 1/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1/2004>

10. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 458/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 11. – 20 квітня. – Ст. 621.

11. Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF>

12. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF>

13. Про затвердження Санітарних правил в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 555 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF>

14. Правила рубок головного користування: затвержені наказом Державного комітету лісового господарства України від 23.12.2009 № 364 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0085-10>

15. Про особливості організації діяльності органів прокуратури у сферах охорони навколишнього природного середовища та земельних відносин: наказ Генерального прокурора України від 04.10.2011 № 3/2гн (із змінами, внесеними наказом Генерального прокурора України від 25.01.2012 № 3/2гн-1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gp.gov.ua/

16. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/tt1001>

17. Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері охорони довкілля: наук.-практ. посіб. / [В. В. Костецький, О. М. Литвак, Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, А. А. Матвієць та ін.]; за ред. О. М. Литвака, Є. М. Блажівського. – К.: Алерта, 2013. – 358 с.

П. И. Томиленко

Правовое регулирование охраны лесов в Украине

Статья посвящена анализу действующих нормативно-правовых актов, которые определяют порядок правового регулирования охраны лесов в Украине. Автор исследует действующее законодательство Украины в сфере охраны лесов, а также анализирует его эффективность. Предоставлены подходы к решению проблемы охраны лесов.

Ключевые слова: охрана лесов, органы государственной власти, экологическое законодательство, сохранение лесов.

P. Tomilenko

Legal protection of forests in Ukraine

Forests are the national wealth of the country and also subject of the state protection. The aim of this paper is to investigate the current forest legislation of Ukraine, as well as analyze its efficiency. Also the author suggested steps for solution problems of forests' protection.

Key words: protection of the forests, public authorities, ecological legislation, saving forests.